

Полум'я

КОНКУРСНА РОБОТА

на тему:

НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНА ЛЕКСИКА ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДУ

(на матеріалі англомовного перекладу роману Ю.Андруховича

«Рекреації»)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВА СПЕЦИФІКА ОРИГІНАЛУ В ПЕРЕКЛАДІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	
1.1 Поняття безеквівалентної лексики в перекладі з огляду дефінітивного і класифікаційного підходів.....	8
1.2 Проблеми перекладу безеквівалентної лексики у художньому тексті.....	14
1.3 Особливості індивідуального стилю Юрія Андруховича, втілені в романі «Рекреації», з позицій завдань перекладацького відтворення.....	18
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Ю.АНДРУХОВИЧА «РЕКРЕАЦІЇ»	
2.1 Репродуктивні засоби відтворення безеквівалентної лексики роману «Рекреації» Ю. Андруховича у перекладі.....	23
2.2 Креативні засоби відтворення безеквівалентної лексики роману «Рекреації» Ю. Андруховича у перекладі.....	26
2.3 Амбівалентність перекладацьких рішень у відтворенні безеквівалентної лексики роману Ю.Андруховича «Рекреації» в перекладі.....	32
ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39

ВСТУП

Іноземні читачі сприймають Україну через художні твори, а отже, через світогляд кількох найвідоміших українських письменників сучасності, зокрема Юрія Андруховича. Більш того, його вміння перетворювати ідею на складне висловлення зробило його найзрозумілішим літературним постмодерністом в Україні. Ці ідеї актуальні, глибокі й унікальні, а текст не лише сучасний, а іноді навіть випереджає сучасність. Юрія Андрійовича знають понад два десятиліття в Європі та США, його твори видані 16 мовами, а сам автор має численні нагороди, тому вивчення його іноземних перекладів постає не лише важливим внеском в українську літературну спадщину, а й у розвиток іміджу нашої культури за межами країни.

Творчість Ю. Андруховича досліджена ґрунтовно, а от досліджень перекладів англійською мовою досі бракує.

Актуальність розвідки полягає у необхідності вивчення перекладу художнього тексту в аспекті міжкультурної комунікації, що включає дослідження специфіки перекладу культурно маркованих одиниць на матеріалі англomовного перекладу роману Ю.Андруховича «Рекреації».

Об'єктом нашого дослідження виступає відтворення української національної специфіки роману «Рекреації» Юрія Андруховича в англomовному перекладі. Цей вибір обумовлюється інтересом до того, яким чином і наскільки успішно перекладач впорався з трансляцією цієї креативної специфіки в перекладі (на основі англomовного перекладу роману виконаного Марко Павлишиним).

Предметом дослідження слугує національно-маркована лексика як одиниця перекладу в іншомовну лінгвокультуру.

Матеріалом для вивчення обраний роман Ю. Андруховича «Рекреації» в англomовному перекладі, виконаному Марком Павлишиним. Загальна кількість

сторінок твору оригіналу становить 141 сторінки, а тексту англомовного перекладу 134 сторінки.

Метою роботи є визначення ступеню адекватності у відтворенні окремих типів національно-маркованої лексики та індивідуального стилю Юрія Андруховича в англомовному перекладі.

Мета роботи передбачає вирішення наступних **завдань**:

- окреслити поняття безеквівалентної лексики в перекладі;
- розглянути класифікацію окремого типу безеквівалентної лексики, а саме реалій з позицій перекладознавчого аналізу художнього тексту;
- охарактеризувати індивідуальний стиль художніх творів Ю.Андруховича з позицій завдань перекладацького відтворення;
- здійснити перекладознавчий аналіз відтворення національно-маркованої лексики оригіналу для іншомовної лінгвокультури;

Методика дослідження передбачає використання різних загальнонаукових і лінгвістичних методів, які зумовлені метою та завданнями роботи. Загальнонаукові методи аналізу були задіяні для опрацювання теоретичного матеріалу досліджуваної теми (аналіз, синтез), а також дефінітивний метод аналізу. Останній був застосований для надання визначень ключовим теоретичним поняттям роботи. Зіставний перекладознавчий аналіз як основний використаний для порівняння тексту першотвору та тексту англомовного перекладу. Поряд із цим реалізовані методи тезаурусного і контекстуального аналізу. За допомогою індуктивного методу ми змогли зробити висновки з проведеного дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в спробі узагальнення специфіки відтворення національно-маркованої лексики роману Ю.Андруховича «Рекреації» англійською мовою.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження демонструють певний внесок у розвиток художнього перекладу

з огляду збереження в перекладі національно (етно) маркованої специфіки оригіналу.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що їх можна використати в теоретико-практичних курсах з перекладознавства і порівняльної стилістики, а також для розробки відповідних підручників і методологічних напрацювань для студентів-перекладачів.

Дана робота була апробована на студентській науковій конференції «Діджиталізація науки як виклик сьогодення» (17 грудня 2021 року). Тези доповіді «Національно маркована лексика як об'єкт перекладу (на матеріалі англомовного перекладу роману Ю. Андруховича «Рекреації»)» були надруковані у збірнику. (2021, Грудень 17). Національно маркована лексика як об'єкт перекладу (на матеріалі англомовного перекладу роману Ю. Андруховича «Рекреації»). *Діджиталізація науки як виклик сьогодення: матеріали II Міжнародної студентської наукової конференції (Т.2)*, Одеса, 106-108. <https://doi.org/10.36074/liga-inter-17.12.2021>).

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів (теоретичного і практичного), а також висновків і списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВА СПЕЦИФІКА ОРИГІНАЛУ В ПЕРЕКЛАДІ :ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1 Поняття безеквівалентної лексики в перекладі з огляду дефінітивного і класифікаційного підходів

Історія людства проявляється через наявність національних, етнічних традицій, які передаються з покоління в покоління, несучи в собі надзвичайну цінність і неповторність. Кожна держава, кожен народ, кожна місцевість має свої особливі умови розвитку, характерні риси, які відрізняються від різних культур, надаючи їм щось своєрідне і особливе. У кожній мові існують такі лексичні номінації, які віддзеркалюють національний спадок і не мають повних аналогів в інших мовах (Рецкер,1974).

Відома дослідниця Н. Ботвіна зазначає, що «пізнання народу, його культури, його ментальності іншими народами може бути поверховим, але і глибинним, всебічним. Для глибинного пізнання народу необхідно знання його мови. У цьому випадку мова виконує функцію зв'язку між народами, адже за допомогою мови відбувається «переливання» духовних цінностей, транспортування їх іншими мовами, завдяки чому наша духовність стає органічною частиною духовності інших народів, а існування нашого народу стає з маловідомого у світі факту невід'ємним чинником світової цивілізації» (Ботвина,1991, с. 10).

Відображення національної специфіки культури яскраво виявляється у безеквівалентній лексиці, яка безпосередньо пов'язана з предметами та явищами матеріальної та духовної культури, з історією суспільства і є своєрідною формою закріплення та передачі суспільно-пізнавального досвіду.

В сучасному перекладознавстві безеквівалентну лексику прийнято визначати як слова, значення яких не можливо співвіднести з жодними іншомовними поняттями, оскільки вони перш за все відображають реалії та мають національний характер. І саме ця лексика становить найбільшу проблему для перекладачів, оскільки дуже важко віднайти поняття, яке носитиме таке ж саме або хоча б схоже значення (Верещагин, 1999, с. 43).

Термін "безеквівалентна лексика" зустрічається у багатьох авторів, які, однак, трактують його по-різному: як синонім до "реалії", дещо ширше – як слова, відсутні "в іншій культурі і в іншій мові", кілька вже – як слова, характерні для радянської дійсності, і, нарешті, просто як неперекладні на іншу мову лексичні одиниці (Бронська, 2000).

Дослідженню безеквівалентної лексики присвячені розвідки багатьох відомих перекладачів і перекладознавців, а саме – О. Ф. Бурбак, С. Влахова, Р. П. Зорівчак, Я.І. Рецкера, А. В. Суперанської, А.В.Федорова, С. Флоріна, А.Д.Швейцера. Це свідчить про те, що ця тема є однією з найцікавіших для вивчення впродовж новітньої історії перекладу.

В україністиці проблему безеквівалентності порушують переважно в розвідках, присвячених художньому перекладу, зокрема, С. Ковганюк, В. Коптілов, О. Кундзіч, М. Рильський та ін. До питання класифікації та міжмовної транспозиції безеквівалентних слів звертається В. Манакін у монографії «Зіставна лексикологія» (Федоров, 1958, с. 138–148); окремий різновид такої лексики, а саме лінгвокраїнознавчу, аналізує Р. Зорівчак у праці «Реалія і переклад» (Зорівчак, 1989).

Л.М. Дяченко зауважує, що до безеквівалентних віднесені слова, основне лексичне значення яких уміщує традиційно закріплений набір етнокультурної інформації, пов'язаної з історією, економікою, побутом, культурою країни. До фонових віднесені слова, лексичні фони яких містять своєрідні національно-культурні компоненти, що надають референту особливої предметно-

кваліфікативної чи функціональної характеристики. Обидві групи національно маркованих слів позначають культурні, побутові, соціально-політичні реалії та поняття, не властиві етнокультурі та менталітету інших народів (Кочерган,1999,с.15).

Болгарські перекладознавці С. Влахов і С. Флорин зараховують до безеквівалентної такі типи лексики: реалії, терміни, вигуки й звуконаслідування, екзотизми, абрєвіатури, звертання, відхилення від літературної норми, власні назви, фразеологізми, а також власне безеквівалентну лексику (Влахов,1986,с.43).

Українська дослідниця Р. Зорівчак виокремлює лексико-предметні безеквіваленти, представлені реаліями, а також лексико-семантичні безеквівалентні одиниці, до яких вчена зараховує окремі прислів'я і приказки, деякі «лексеми надзвичайно місткого семантичного наповнення», лексеми, що пов'язані з «відмінностями в сегментації довколишнього світу окремими мовними колективами», тощо (Зорівчак, 1989,с. 65).

Найчастіше в літературі зустрічаються терміни "безеквівалентна лексика" і "екзотична лексика" або "екзотизми" і поряд з ними, нерідко в тому ж або близькому значенні, – "варваризми", "локалізми", "етнографізми", "етнолексеми", "етнокультурна лексика" або "етнокультурознавча лексика", "слова з нульовим еквівалентом", тощо. Ці поняття ріднить національне, історичне, місцеве, побутове забарвлення, відсутність відповідностей (еквівалентів) в мові, а щодо деяких – й іншомовне походження (Берков, 1996,с.44).

Р.П. Зорівчак визначає безеквівалентну лексику, порівнюючи з реаліями, що є, на її думку, "моно- і полісемантичними одиницями, основне лексичне значення яких уміщує традиційно закріплений комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача" (Зорівчак,1989,с.58). Науковиця вважає, що поняття "безеквівалентна лексика"

значно ширше, ніж семантичне поле поняття “реалія”, що відповідає лише випадкам лексикопредметної безеквівалентності. Очевидно, всі реалії входять у обсяг безеквівалентної лексики певної мови, але до цієї лексики належить також частина прислів’їв і приказок, окремі лексеми надзвичайно місткого семантичного наповнення, що пов’язані з відмінностями в сегментації довколишнього світу окремими мовними колективами, та інші випадки лексико-семантичної безеквівалентності (Зорівчак, 1989, с.65).

Існує хибна думка, що майже всі мовні одиниці є перекладними, тобто, що для усіх змістових одиниць мови оригіналу є відповідні. Однак, слова, словосполучення, які не мають відповідників у словнику іншої мови, утворюють безеквівалентну лексику, реалії (Корунець, 2008, с. 217).

Більш яскраво зв’язок між мовою і культурою виявляється у реаліях. Лексема “реалія” походить від латинського іменника жіночого роду *res, rei* (“річ; предмет, факт, подія”). Логічно висловити здогад, що в латинській мові здавна побутував прикметник *realis*, утворений від іменника *res, rei* за допомогою прикметникового суфікса *-al-* по аналогії з прикметником *hiemalis*, утвореним від іменника *hiems, hiemis*. Проте лексикографічні джерела не підтверджують цього припущення. У найповнішому словнику латинської мови, давньої та класичної, - “*Totius latinitatis lexicon*” – зовсім немає слова *realis* як реєстрового. Згідно з оксфордським “*A glossary of later Latin to 600 A.D.*”, цей прикметник уперше вжив у IV ст. н.е. римський філософ і ритор Г. М. Вікторінус у праці про Цицерона. Відсутність лексеми *realis* у словнику Діканжа стверджує такий цікавий факт, що автори Середньовіччя та пізніші – аж до 19 ст. не вживали цього прикметника (Зорівчак, 1994, с.106–107).

У перекладознавчих працях лексема “реалія” як термін з’явилася у 40-х роках XX ст. Його уперше вжив А.Федоров (його діяльність є епохальною в історії радянського перекладознавства) у праці “Про художній переклад” (1941), але для того щоб позначити не лексему, а національно-специфічний об’єкт.

Описуючи працю перекладача, автор наголошує: «[а]ле водночас – це діяльність, що вимагає певних знань не тільки практично-мовних, а й літературознавчих й історико-лінгвістичних, не кажучи вже про необхідність широкого культурного світогляду, що дозволяє усвідомити історичні і географічні реалії і т. ін., одним словом, уміти орієнтуватися в будь-якому тексті» (Рецкер, 1974, с.26).

Українська дослідниця Р. Зорівчак вказує, що «на відміну від інших лексем, які несуть у собі відбиток національної своєрідності, культурна інформація реалій є «етноунікальною». «Якщо слово – це мікросвіт, у якому відображено певний фрагмент реальності, правильне або неправильне уявлення про неї, то реалія, завдяки етнокультурному компоненту, особливо виділяється щодо цього. І якщо у процесі перекладу відбувається зближення, зіткнення не тільки різних мовних систем, а й різних культур і цивілізацій, то особливо рельєфно цей процес виступає саме при перекладі реалій» (Зорівчак, 1989, с.74). Згідно з позицією науковиці, «реалія» – категорія змінна, відносна, яка виступає чітко при бінарному контрастивному зіставленні конкретних мов (і культур), і обсяг реалій мови-джерела постійно змінюється залежно від словникового складу цільової мови, особливостей матеріальної і духовної культури-сприймача, від інтенсивності культурних і етнічних контактів відповідних мовних колективів (Зорівчак, 1989, с. 58).

Отже, переклад безеквівалентної лексики – це частина великої і важливої проблеми передачі національної та історичної самобутності нації, яка сягає самого зародження теорії перекладу як самостійної дисципліни. Безеквівалентна лексика належить до найменш вивчених лінгвістичних одиниць, а тому її переклад завжди становить неабияку складність (Бугулов, 1985, с.106).

У нашому дослідженні ми спираємося на класифікацію реалій, запропонованої болгарськими дослідниками С.Влаховим та С.Флоріним. Дана класифікація отримала теоретичне та практичне обґрунтування в книзі

«Непереводимое в переводе», де вчені розглядають реалії з різних ракурсів і, на їхню думку, класифікація повинна мати наступний вигляд:

1. Поділ за предметною ознакою
2. Поділ за місцевою ознакою (в залежності від національної та мовної залежності)
3. Тимчасовий поділ (у синхронічному та діахронічному плані)
4. Перекладний поділ (Влахов, 1986, с. 47–68).

За класифікацією С. Влахова та С. Флоріна до внутрішніх етнографічних реалій, пов'язаних із мистецтвом, в романі «Рекреації», зокрема належать:

- Свята – *Зелені свята*
- Ігри – *дурень*
- Пов'язана зі звичаями та ритуалами внутрішня етнографічна реалія *китайка*.

В романі «Рекреації» зустрічаємо і приклади суспільно-політичних реалій, а саме: *синьо- жовті прапори* та гасло «*Героям слава*» (Андрухович, 2017).

Одним із типів реалій є радянізми (советізми). З погляду семантики, радянізми мають основні риси власне реалій, тому відносимо їх до цієї перекладознавчої категорії з тим застереженням, що вони часто виступають реаліями лише при зіставленні певної національної мови, носії якої – соціалістична нація або ж, принаймні, нація, що будує соціалізм, з мовою, носії якої живуть у несоціалістичній формації (Бархударов, 1975, с.60).

Прикладами радянізмів в романі «Рекреації» виступають лексеми: *оргкомітет, Союз, комунізм, комсомол, перші комсомольці*.

Індивідуальний стиль письменника Юрія Андруховича характеризується безперервними інноваціями у сфері художнього слова та особистим творчим пошуком, що визначає авторський особливий спосіб вибору словотворення, його персоналізоване тлумачення змістової структури словотвірної одиниці. Отже, стилістичний потенціал авторських новотворів полягає в тому, що вони своєю

новизною, оригінальністю привертають увагу читача, активізують образне мислення, сильніше впливають на його емоції (Жайворонок, 1998,с.32).

Наведемо приклади лексем-новотворів використаних Ю.Андруховичем у романі «Рекреації»: *нічний блукач, кістлявий старушок, салоїди, Костомаха, птахорізка, вузькоколійка.*

Підсмовуючи,можемо зробити висновок, що безеквівалентна лексика є багатоструктурним та складним явищем. Чимало дослідників намагалися зрозуміти та пояснити це поняття, тому існує багато визначень, які є близькими за змістом. Національно маркована лексика передає ментальність окремого народу.

1.2 Проблеми перекладу безеквівалентної лексики у художньому тексті

Одним із найскладніших питань в теорії перекладу і водночас винятково важливим для будь-якого перекладача художньої літератури є питання про переклад реалій, оскільки пов'язане воно з цілою низкою різнорідних елементів таких, як перекладацький аспект країнознавства, культура перекладача, облік фонових знань (знайомство з відповідним середовищем, культурою, епохою) читача перекладу порівняно зі звичним сприйняттям і психологією читача оригіналу і, нарешті, чимало літературознавчих і лінгвістичних моментів (Нелюбин, 2007,с.66).

До важливих обставин, які не можна не брати до уваги під час вибору найбільш відповідного прийому перекладу, відноситься осмислення незнайомої реалії в оригіналі, тобто місце, яке вона займає в контексті; визначення, як вона подана автором; опис засобів, якими користується останній, аби довести до свідомості читача її семантичний і конотативний зміст (Сорокіна, 2013,с.56).

Труднощі перекладу реалій полягають в тому, що тексти містять великий обсяг різноманітної інформації, що вимагає володіння фоновими знаннями, в число яких входять реалії (топоніми, власні імена, фразеологізми, лексика, що відображає різні сфери життя країни і т.д.) (Невинна, 2011,с.102).

При перекладі художніх текстів перекладачі вдаються до різних перекладацьких трансформацій, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу в зазначеному сенсі (Комиссаров, 1990, с. 50). Семантична сутність трансформацій полягає в заміні лексичної одиниці, яка перекладається словом або словосполученням іншої внутрішньої форми, яка актуалізує ту складову іноземного слова, що підлягає реалізації в даному контексті (Солодуб, 2005,с.45).

Поняття художнього перекладу нерозривно пов'язане з творчим підходом до вирішення завдань міжкультурного, міжлітературного та міжмовного посередництва. В теорії перекладу особливий акцент ставиться на важливість фонові інформації під час передачі культурно-маркованої лексики. На думку А. Д. Швейцера, наявність у перекладача фонових знань, крім знання предметної області тексту, що перекладається, є найважливішою частиною перекладацької компетенції (Швейцер, 1988,с.28).

Перекладачеві, який транслює фонову інформацію, важливо враховувати, що реципієнт перекладу, який не завжди має достатні знання для повного розуміння змісту, може неправильно, або викривлено розпізнати прихований сенс.

Л.Н.Соболев у цьому аспекті висловлюється у такий спосіб: “ якщо говорити про неперекладність, то саме реалії, як правило, і неможливо перекласти” (Соболев, 1955, с.270). Проте “немає такого слова, яке не могло би бути перекладеним на іншу мову, принаймні описово, тобто поширеним сполученням слів даної мови” (Федоров,1958, с.182) – це у відношенні словникового перекладу, і “ те, що неможливо у відношенні окремого елемента,

можливо у відношенні складного цілого” (Федоров,1958, с.182), тобто у відношенні контекстуального перекладу. На нашу думку, перед перекладачем постає проблема не просто перекласти реалію, а у який саме спосіб це зробити.

Реалії в романі Ю.Андруховича «Рекреації» відіграють важливу роль, і саме завдяки їм читач переноситься в атмосферу українського свята на заході країни, тому переклад реалій вимагає особливого підходу.

При перекладі безеквівалентної лексики перед перекладачем постають наступні труднощі:

- 1) відсутність у мові перекладу відповідника (еквівалента, аналога) через брак у носіїв мови об'єкта, який ця реалія позначає;
- 2) необхідність трансляції не лише предметного значення (семантики) реалії, а й колориту (конотації) – її національного та історичного забарвлення (Влахов, 1986, с.80).

Окрім цього, при перекладі необхідно враховувати функціональну роль реалії та її інформативне наповнення. Основною умовою адекватного відтворення реалій є їх глибоке знання перекладачем: відтворюючи з іноземної мови текст, який відображає національно-культурні стереотипи людських відносин, звичаїв і подій, перекладачеві необхідно використовувати знання з рідної мови, уявляти, як були б названі ті чи ті явища, якби вони існували в житті його народу. Якщо в перекладача правильне уявлення про реалію та її контекстуальне використання, йому легше знайти адекватний відповідник цієї реалії у перекладі (Зорівчак, 1989, с.84).

Переклад реалій залежить від ступеня її новизни в мові оригіналу, від рівня поширення серед мовців цільової країни, особистісного чинника перекладача та мети перекладу (Ковтун,2015,с.355). Різні перекладознавці пропонують різноманітні засоби перекладу безеквівалентних одиниць мови. В нашому дослідженні ми керуємось різновидом засобів перекладу, які запропонувала відома українська дослідниця Р.П. Зорівчак, авторка книги «Реалія і переклад»

(1989). Науковиця, характеризуючи проблему відтворення реалій, говорить не про переклад у буквальному розумінні, а про віднайдення семантико-стилістичного відповідника або трансляційне перейменування реалій (Зорівчак, 1989).

Авторка пропонує наступні засоби перекладу реалій:

- 1) транскрипція (транслітерація);
- 2) гіперонімічне перейменування;
- 3) дескриптивна перифраза;
- 4) комбінована реномінація;
- 5) калькування, повне та часткове;
- 6) міжмовна транспозиція на конотативному рівні;
- 7) метод уподібнення (субституція);
- 8) віднайдення ситуативного відповідника (контекстуальний переклад);
- 9) контекстуальне розтлумачення (інтерпретація реалій) (Зорівчак, 1989, с. 84–150).

Головною складністю відтворення реалій у перекладі є те, що застосування будь-якого способу їхнього перекладу з діапазону доступних не гарантує збереження того складного комплексу «чітких конотацій, асоціацій чи уявлень, які виникають у читача оригіналу» (Чала, 2010, с.124). Таким чином, «недовираження» чи випущення якогось із параметрів може призвести до викривлення картини світу оригіналу» (Некряч, 2005, с.16). У такому контексті згадується термін «асоціативний шлейф», запропонований Т. Некряч як «сукупність соціокультурних та історичних асоціацій, які поєднуються з певним концептом у реципієнтів певної етнокультури на конкретному історичному матеріалі» (Чала, 2010, с.124).

Підсумовуючи, зазначимо, що релії відіграють важливу роль для відтворення національного колориту в художньому творі. Під час роботи з ними перед перекладачем постає важливе завдання збереження та адекватної передачі

їх національного забарвлення, лексичного значення, ролі та функції в тексті, не спотворити при цьому зміст оригінального твору та зробити текст перекладу максимально зрозумілим.

1.3 Особливості індивідуального стилю Юрія Андруховича, втілені в романі «Рекреації», з позицій завдань перекладацького відтворення

Юрій Андрухович – найяскравіший прояв постмодернізму в українській літературі. Письменник першим в українській літературі надав взірць популярної зараз карнавальної прози, якій притаманне жанрова та стильова багатоманітність, рівноправність "високого" та "низького" у творі. Ю.Андрухович імітує різні літературні стилі: бароко, магічний реалізм, український бурлеск і травестію, маньєризм, тощо. Так, впливи бароко виявляються у прагненні до карнавалізації, театралізації дійсності, бурлескно-травестійна поетика – у невідповідності між серйозним значенням викладених подій та їхнім "низьким" оформленням, що викликає комічний ефект (Андрухович Юрій як класик «актуальної» української літератури, б.д.).

В першому романі – “Рекреації”, який був написаний у 1990 році – втілено всі найяскравіші характеристики постмодерну: бурлеск, балаган, буфонада, а ще – абсурд, сарказм, іронія, карнавал, алюзії і ремінісценції на Антонича, Сквороду, Тичину, себе самого. Крім того у тексті яскраво зображена історія і сучасність України, відбито авторські погляди на творчість і буття поетів. Передусім автор у творі «Рекреації» використав вигадливу систему літературних алюзій, розширив смислове поле натяками, образами і мотивами з «Енеїди» Івана Котляревського, роману «Майстер і Маргарита» Михайла Булгакова та з творчості Миколи Гоголя.

Цей твір став першим, який викликав у читачів шок своїм іронічним знехтуванням усталеної шкали цінностей. Найважливішою ознакою

досліджуваного твору, що визначає побудову його образної структури, є карнавальність. Згідно з концепцією М. Бахтіна, карнавальні дійства подавали неофіційний аспект світу, людини й людських відносин: «Заперечення офіційної, панівної правди веде за собою утвердження нового, більш прогресивного й вдосконаленого порядку» (Цапліна, б.д., с.6). Ця карнавальність репрезентативно реалізована у художньому світі роману «Рекреації»: мотив перетворення, воскресіння простежується і в назві роману Ю. Андруховича (*рекреацію* можна розшифрувати як «наново-творення» (Харчук, 2006, с.6), і в назві основної події твору – Свято Воскресаючого Духу. Отже, заново народитися повинен і цілий світ (а також українська культура), і кожний, хто потрапив на це свято. Відповідно до цих двох рівнів відродження, принцип карнавальності реалізується як в поезиці роману взагалі, так і в конкретних сюжетних епізодах.

Безпосереднє враження про "Рекреації" як твір карнавалізованої літератури читач отримує від описів самого Свята та від стилістичних прийомів, застосованих у цих описах. Центр карнавальної стилістики – в розкішному зображенні процесії переодягнених людей та дій, що відбуваються на чортопільській Площі Ринок.

Ю.Андрухович цим твором хотів змінити естетичну стратегію українського роману, звертаючись до мовлення, що охоплює різні пласти мови: тут відтворене живе мовлення людей кінця ХХ ст., народно розмовну мовну стихію – зразки сучасного суржика, елементи жаргону. Автор з комічною метою зіштовхує різні мовленнєві потоки, що є засобом характеристики персонажів, створення двозначних ситуацій, ілюзії достовірності змальованого життя.

Роман Ю. Андруховича «Рекреації» став не тільки одним із найпопулярніших романів серед читачів сучасної белетристики, але й викликав живу дискусію в рядах літературних критиків. Творчий метод «Рекреацій» формально заперечує всю радянську й дорадянську літературу (заслуживши тому назву «новий український роман»), і приносить у масову українську

літературу західні постмодерністичні тенденції, що й зав'язало серед критиків знамениту суперечку про колоніальність й постколоніальність українського літературного простору (Гундорова, 1993).

У "Рекреаціях" іронічно обігрується актуальна зараз проблема духовного воскресіння нації. За допомогою образів чотирьох героїв – алегоричних зображень ідей й абстрактних понять, автор намагається знайти відповіді на питання свободи, соціуму, етносу й смерті. Основною ідеєю роману можна назвати внутрішній конфлікт буття художника в сучасному українському суспільстві.

Ю. Андрухович використовує численні розмовні, жаргонні та лайливі слова і вирази («неслабо», «дурхата», «крейзуха», «зшизів», «лажа», тощо (Андрухович, 2017). У романі відбувається знищення межі між фантастикою і реальністю, адже дія відбувається в неіснуючому місті Чортопіль, де з'являється персонаж пан Попель, що має демонічні ознаки, але разом з тим ми постійно наштовхуємось на реалії тогочасного життя часів перебудови. Замість радянського культурного контексту виникають інші контексти, з яких можна черпати культурну енергію» (Цапліна, б.д., с.7).

Згідно з В. Олексенком, однією з індивідуальних рис письменника на морфологічному рівні є прагнення «до новацій у галузі художнього слова, індивідуального творчого пошуку, що зумовлює особливий підхід автора до вибору словотвірних засобів, його індивідуальне прочитання змістової структури словотвірної одиниці, яка значно впливає на зміст висловлюваного» (Олексенко, 2010, с.1).

Художньому мисленню Ю.Андруховича властива стримана іронічність, сатиричний погляд на спосіб життя та психологію „простої радянської людини", несподівані зіткнення образів, багатство лексики. Стилю Ю.Андруховича притаманне поєднання лірики й гумору, широта культурно-історичних обріїв у кращих традиціях естетизму та інтелектуалізму. З добрим почуттям міри

впроваджує в поезію та прозу новочасну мову, відтворює суспільно-культурну атмосферу сучасного міста, звертається до морально-філософської проблематики постмодернізму (Джус та ін.,2010).

Водночас, твір Ю. Андруховича – справжній виклик для перекладачів. М. Павлишин, який є автором англомовного перекладу роману «Рекреації», відзначає не скандальність роману, а важливість цього твору в плані відображення ним змін в українській культурі, пов'язаних з процесом виходу країни з колоніальної залежності: “У “Рекреаціях” осмислюється кінець парадигми національної культури як засобу боротьби за виживання нації і початок парадигми національної культури як нормального місцерозташування багатоманітності сучасного життя” (Павлишин, 1997,с.237).

Прорив української літератури на англомовну культурну сцену дається перекладачам украї важко із певних мовних і позамовних причин. Ю. Андрухович як відомий представник постмодернізму має надзвичайно яскравий авторський стиль, до головних ознак якого належать іронічність, еkleктизм і синкретизм, синтез масового й елітарного; маргінальні особливості тексту, змішування жанрів, багаторівнева організація оповіді, інтертекстуальність (ремінісценції, різноманітні види зв'язку з творами української та світової літератури, пародія на твори минулого: пародійне цитування й самоцитування); колаж; поліваріантність стилів, зовнішні ефекти (переривання тексту порожніми рядками, підкресленням слів, які виконують функцію логічного наголосу цілого твору, повтори, абсурдне поєднання слів), відмова від стилістичної єдності, а також риси суто українського карнавального жанру – вертепу (Брацкі, 2008), соціальний і національний колорит (активне вживання суржику, радянців, заниженої та сленгової лексики, територіальних і політичних реалій тощо), украї індивідуалізована авторська картина світу, складний синтаксис. Введення русизмів в український текст імплікує авторське ставлення до зображуваного, яке втрачається під час перекладу (Брацкі, 2008).

Отже, зрозуміло, що твори Юрія Андруховича стали справжнім перекладацьким випробуванням для перекладачів. Завдяки своїй насиченості авторським баченням суспільства та поєднанням жанрів, стилів, вибору «колеритної» лексики, враховуючи безеквівалентні одиниці. Автор англomовного перекладу роману «Рекреації» Марко Павлишин супроводжує примітками національно марковану лексику особливо важливу для розпізнання авторського стилю Ю.Андруховича.

РОЗДІЛ 2

ПЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Ю.АНДРУХОВИЧА «РЕКРЕАЦІЇ»

2.1 Репродуктивні засоби відтворення безеквівалентної лексики роману «Рекреації» Ю.Андруховича у перекладі

Найпоширенішими засобами перекладу безеквівалентної лексики вважають транслітерацію, транскрипцію, калькування, описовий переклад, приблизний і трансформаційний переклади. Дані засоби перекладу виділяє Л. С. Бархударов (Бархударов, 1975). В сучасному світі перекладачі використовують транслітерацію і транскрипцію менше, як основний засіб передачі реалій в художньому творі. В окремих випадках перекладачеві доводиться реконструювати синтаксичну структуру речення, використовуючи лексичну заміну вихідного слова, так звану лексико-граматичну трансформацію перекладу. У такому випадку перекладач використовує трансформаційний переклад. Досить поширеним засобом перекладу є функціональний аналог. Такий засіб є зручним для перекладу реалій, які є схожими за змістом в культурі носіїв мови та мові на яку перекладається художній текст. Кожен засіб перекладу має як позитивні, так і негативні особливості, тому для адекватного перекладу перекладачу слід поєднувати різні засоби перекладу між собою.

Розглянемо декілька прикладів перекладу національно маркованих одиниць із роману Ю.Андруховича «Рекреація» та його англomовного перекладу Марка Павлишина.

..... хлопці у вишиванках ...(Андрухович, 2017, с.6).... *guys in embroidered shirts*(Andrukhovych, 1998, с.17).

Лексема *вишиванка* є побутовою реалією, що позначає предмет одягу, який з давніх давен репрезентує своєрідність національного українського колориту. В перекладі як бачимо, перекладач вдався до відтворення безеквівалентної одиниці засобом дескриптивної перифрази. Цей варіант перекладу не передає самобутність українського народу, а також веде до втрати частини позамовної культури маркованої інформації.

У вихідному тексті (далі – ВТ) натрапляємо на таку реалію: вокзал за всіма ознаками ще австрійський, прикрашений прапорами й *корогвами*.... (Андрухович, 2017,с.9)

....the railway buildings float by, the station, judging by appearances, dates back to Austrian days and is festooned with flag and *banners*....(Andrukhovych, 1998,с.21).

Корогва є історичною етнографічною реалією, яку використовують для опису старовинного бойового прапору, що був поширений серед слов'янських народів. Засіб відтворення, обраний перекладачем для цієї маркованої одиниці лексики є генералізація. Вважаємо, що цей засіб перекладу у цьому контексті є неадекватним, оскільки він передає загальне значення – *прапори*. У такий спосіб можемо стверджувати, що в перекладі цього фрагменту повністю «стирається» етнографічна специфіка ВТ, його національно культурна приналежність та унікальність.

Наведемо ще один приклад використання і перекладу широко відомої української реалії: ...хоче себе таким незалежним *козаком* показати.... (Андрухович,2017,с.24).....wants to be a big brave *Cossack*.... (Andrukhovych, 1998,с.45).

У цьому фрагменті перекладач використав засіб транслітерації для передачі лексеми з культурним компонентом. Зважаючи на те, що роман належить до жанрів художньої літератури, доцільніше використовувати такий засіб перекладу, який допоможе англomовному читачеві краще поринути в культурний контекст твору. Вважаємо переклад адекватним, оскільки в даному

прикладі транслітерація дає можливість читачеві сприйняти на слух «іноземність» лексеми, зауважимо, що саме *cossack* є найбільш відомою реалією для англомовного світу.

У ВТ:навіть *тризуб* якась біда на стіні....(Андрухович,2017,с.24).

ПТ:even scratched *the trident* into the wall...(Andrukhovych,1998,с.45).

В оригіналі *тризуб* виступає символом нашої держави, а отже є реалією. На нашу думку, під час перекладу цього слова перекладачеві вдалося як найточніше передати повідомлення автора першотвору. Шляхом калькування та поясненням у виносці перекладач відтворив символічність значення цієї одиниці, а у такий спосіб – і національну специфіку.

.....Виступ фольклорного колективу "*Золоті дримбарі*" Чортопільського районного будинку культури.....(Андрухович,2017,с.20).....Performance by the folkloric ensemble "*The Golden Jews'-Harpists*" of the Chortopil District House of Culture.....(Andrukhovych,1998,с.39).

Перекладач відтворив реалію *дримбарі*, використовуючи засіб додавання, адже лексеми *єврейські* немає взагалі в першотворі *Jews' – Harpist*. Таким чином, цей переклад вважаємо неадекватним, оскільки лексема ВТ "*Золоті дримбарі*" у ПТ втрачає своє національне забарвлення й акцентує іншокультурне – *Jews'*.

Існує багато версій походження назви саме *jew's harp*. Очевидне посилення на єврейський народ, яке існує лише в англійській назві інструменту, не має нічого спільного з єврейською культурою. Німецькою цей інструмент відомий як *Maultrommel*, але, за припущенням Джона Тимбса, назва походить від французького *jeu-trompe*, що означає «іграшкова труба» (Timbs, 1858). У французькій мові слово *jeu* звучить як єврей з м'яким «j»/«zh», що, зрештою, означає «*грати*». Сучасне французьке слово на позначення цього інструменту — *guimbarde*. Визнано, що інструмент не має музикологічного чи етимологічного зв'язку з євреями, але це слово, ймовірно, було капіталізоване помилково.

Дримбарь – музикант, який грає на дримбі, старовинному музичному пружинному інструменті із заліза у вигляді підкови; його під час гри тримають у зубах, видобуваючи звук ударами пальця; сила і висота звуку регулюються ротовою порожниною (Жайворонок, 2006). Перекладач засобом додавання лексеми *Jew's* у свідомості англомовного читача викривляє значення реалії дримбарі, так би мовити вводить їх в оману, адже в тексті йдеться саме про український фольклорний колектив, а не єврейський.

Узагальнюючи, вважаємо, що Марко Павлишин намагався створити ефективний та адекватний переклад національно маркованої лексики. Перекладач застосував різні засоби перекладу. Деякі з них вважаємо напрочут вдалими, але деякі на нашу думку не передають своєрідність та колорит українського народу.

2.2 Креативні засоби відтворення безеквівалентної лексики роману «Рекреації» Ю.Андруховича у перекладі

Перекладачі окрім раніше найпопулярніших засобів перекладу транслітерації і транскрипції застосовують також інші засоби. А саме: створення нової лексеми, калькування та описовий переклад. Неологізми за ефективністю не поступаються транслітерації. Нові слова зберігають зміст та колорит лексичної одиниці мови. Переклад використовуючи словниковий відповідник лексеми сприяє максимально повному збереженню семантики. Однак, це не запорука збереженню національного забарвлення реалії.

Описовий засіб перекладу полягає у відтворенні безеквівалентної лексики вихідної мови шляхом заміни її складових частин – морфем або слів їх прямими лексичними відповідниками в мові перекладу. Інший засіб, приблизний переклад (переклад «аналогом») — це пошук найближчої відповідності значень у мові перекладу для лексичних одиниць вихідної мови, які не збігаються.

Для відтворення національно та культурно маркованих реалій українськомовного оригіналу перекладач найчастіше вдається до калькування зі спорадичним наданням коментарів у виносках, найвиразніші приклади з яких ми далі й розглянемо:

1. ще наші предки — славні козаки-запорожці, *спудеї*, духовенство й міщанство...(Андрухович,2017,с.19).... by our ancestors, the glorious Zaporozhian Cossacks, *studiosi*, clerics, and burghers....(Andrukhovych,1998,с.38).

Щодо лексеми *спудеї*, то ми звернулися до неї через те, що лексема відноситься до пласту національно маркованої лексики. Переклад *studiosi* М.Павлишина вважаємо цілковито адекватним. Згідно зі словником української мови «спудеї» є застарілою лексемою, тобто архаїзмом. Перекладач не використав нейтральний словниковий відповідник до лексеми «*спудеї*» на кшталт *students*, а підібрав саме застарілий еквівалент. Спудеями в нашій країні в XVI–XVIII сторіччях називали учнів саме братських шкіл, колегій та середніх і нижчих класів Києво-Могилянської Академії (Білодід,1978,с.611).

Марко Павлишин для наступного фрагменту також використав словниковий відповідник лексеми та додав пояснення у виносці:

.....бути розстріляним — не найгірша смерть для поета, ах, які непоправні втрати вкотре понесе рідна література, *розстріляне відродження*, от як про нас напишуть нащадки, якщо колись у нас будуть якісь нащадки...(Андрухович, 2017,с.79).

..... the firing squad isn't such a bad death for a poet, oh, what irreplaceable losses for our national literature, another *executed renaissance*, that's how our descendants will write about us, if they ever let us have descendants....(Andrukhovych,1998,с.125).

Лексична одиниця *розстріляне відродження* відтворена словниковим відповідником з поясненням у виносці «A term popularized by Rozstriliane vidrodzhennia (Тут вже бачимо ,що перекладач використав засіб транслітерація)

(The Executed Renaissance), ed. Juri Lavrinenko (Paris, 1959), an influential anthology of the works of Ukrainian writers executed or silenced under Stalinist rule in the late 1920s and 1930s». Вважаємо, такий переклад цілком доречним та адекватним, оскільки іншомовний читач повною мірою може поглинути в атмосферу іноземної культури.

2. Чи немало знаходимо в ПТ лексем, які перекладач передав, використавши засіб транслітерації (транскрипції) з поясненням у виносці:

.....записався у *СНУМ* чи ще куди....(Андрухович, 2017,с.12).and joined *SNUM* and Lord knows what else....(Andrukhovych,1998,с.26).

Назву *Спілки Незалежної Української Молоді*, яка у творі позначена акронімом, перекладач передав транслітерацією – *SNUM* із поясненням значення акроніму у виносці: «The acronym of *Spilka nezalezhnoi ukrainskoï molodi* (Association of Independent Ukrainian Youth), a patriotic organization founded in the late 1980s». Використання даного засобу перекладу вважаємо адекватним, адже цей варіант відповідає традиції перекладу акронімів.

3.ще наші предки — славні *козаки-запорожці*, спудеї, духовенство й міщанство...(Андрухович, 2017,с.19). by our ancestors, the glorious *Zaporozhian Cossacks*, studiosi, clerics, and burghers...(Andrukhovych,1998,с.38).

Безеквівалентну лексичну одиницю *козаки-запорожці* перекладач передав засобом транслітерація лексеми *козаки* та використав словниковий відповідник лексеми *запорожці*,а також додав пояснення у виносці «The *Zaporozhian Cossacks* were an autonomous Ukrainian warrior society noted for its warlike customs and picturesque appearance. They lived in the steppes below the Dnieper Rapids from the sixteenth century until they were dispersed by Russian imperial forces in 1775». На нашу думку, цей переклад є адекватним, адже зберігає національне забарвлення та вповні передає історичну націєтвірну рису нашого народу.

4. То були...*Кобзарі*, Металісти, Самураї,...Сердюки, Олійники,...*Маланки*,Троянці, Сармати,.....Трембітарі, Фіндюрки, Святі з картонними німбами, *Гетьмани*....(Андрухович, 2017,с.39).

There were.....*Kobzars*, Heavy Metallists, Samurai,.....*Serdiuks*, Oil-Pressers,.....*Malankas*,Trojans, Sarmatians,.....Trembita Players, Harlots, Saints with cardboard haloes, *Hetmans*....(Andrukhovych, 1998, с.65–66).

Реалію *кобзарі* перекладач відтворив засобом транслітерації та, незважаючи на те, що кобзарі відомі англomовному читачу з часів життя та творчості Т.Г. Шевченка, перекладач подає пояснення у виносці: «Blind itinerant minstrels in Ukraine from the Middle Ages to the twentieth century. Many of them perished during the Stalinist terror of the 1930s».

Наступну реалію *сердюки* перекладач також транслітерує та надає її значення у виносці: «Cossacks in the personal bodyguard of the *hetmans*».

Аналогічно перекладач засобом транскрипції та поясненням у виносці відтворює лексему *маланки*: «In Ukrainian rituals of the Christmas cycle, young men and girls elected as the central figures of costumed and masked groups that went carolling from house to house on St. Melanie's Day (New Year's Eve)». Вважаємо таку примітку адекватною та надзвичайно вдалою, оскільки в такий спосіб перекладач знайомить англomовного читача із українськими традиціями святкування святвечора перед Новим роком.

Марко Павлишин безеквівалентну лексему *гетьман* передав засобом транскрипції з поясненням у виносці: «The elected rulers of the Ukrainian Cossack state in the seventeenth and eighteenth centuries».

Вище зазначені приклади перекладів вважаємо адекватними, оскільки вони не стирають національного забарвлення першотвору, а навпаки підкреслюють особливості нашої історії та культури.

5.танцювати до ранку ритуальний *аркан*, або співати в кумпанійці про рекрутів...(Андрухович, 2017,с.42)....dance a ritual *arkan* till morning, or sing in a small company about recruits...(Andrukhovych,1998,с.70).

Назву національного танцю *аркан* перекладач транскрибував та додав виноску: «A Hutsul men's dance».Такий засіб перекладу цілком доречний тут, адже не позбавляє ПТ українського колориту.

6.- Хотите, я зроблю вам козацький *оселедець*? — спитала дівчина...(Андрухович, 2017,с.47)....."Would you like a Cossack *oseledets* cut?" asked a girl...(Andrukhovych,1998,с.78).

Лексичну одиницю *оселедець* перекладач відтворив, використавши засіб транслітерації. Ймовірно, англomовний читач обізнаний зовнішнім виглядом українських козаків, але вважаємо було б доречніше ще пояснити значення реалії в примітці або коментарі.

Безеквівалентна лексика також піддається й перекладу за аналогією:

.....налягли на шкваркотливі *пляцки*, щойно принесені згаданим уже Бодьом.....(Андрухович, 2017,с.35).....attacked the crackling *potato pancakes* that Bodio had just delivered.....(Andrukhovych,1998,с.61).

Лексему *пляцки* перекладено через використання перекладу за аналогією – у ПТ лексичну одиницю відтворено як *деруни* (*potato pancakes*). М.Павлишин обрав лексичну одиницю *potato pancakes*, яка в англійській національній кухні наближена за значенням до лексеми *пляцок*. Звернувшись до Великого тлумачного словнику української мови, знаходимо, що «*пляцок*» означає «*корж*» (Бусел, 2005,с.987).З огляду на національну кухню Західної України *пляцки* можуть бути як солодким десертом, так і солоною стравою.

Розглянемо цитату одного з героїв твору: « – О, *пляцки* – то божественне їдло – втішився Немирич. – Прошу шість порцій з грибовим соусом!» (Андрухович, 2017,с.32).Виходячи з контекстної ситуації, перекладач зрозумів, що йдеться не про *пляцок* як солодкий *корж*, або виріб з борошна, а принаймні

про *potato pancakes* (деруни), адже у контексті вони подаються з «грибовим соусом». У першотворі автор не позначає, що страва була саме картопляна, а не, до прикладу, гречана або кукурудзяна, тому вважаємо, що хід думок перекладача є цілком логічним та вірним.

Спорадично перекладач вдається і до логічного розвитку значення національно маркованої лексики в перекладі:

То були....Кобзарі, Металісти, Самураї,...Сердюки, Олійники,...Маланки,Троянці, Сармати,.....*Trembitari*, Фіндюрки, Святі з картонними німбами, Гетьмани....(Андрухович,2017,с.39).

There were.....Kobzars, Heavy Metallists, Samurai,.....Serdiuks, Oil-Pressers,.....Malankas,Trojans, Sarmatians,.....*Trembita Players*, Harlots, Saints with cardboard haloes, Hetmans....(Andrukhovych,1998,с.66).

Лексему *trembitari* перекладач відтворив як розвиток значення *Trembita Players* з приміткою «A Hutsul alpenhorn used mainly for ritual purposes». На нашу думку, цей переклад зберіг український національний колорит, а отже є адекватним.

Засобом гіперонімічного перейменування перекладена наступна лексична одиниця:

..... Хомський, купить мені гуцульський *гердан*, а потім послухаємо рок.... (Андрухович,2017, с.71).....Khomsky, would buy me a Hutsul *necklace*, and then we would listen to some rock music...(Andrukhovych,1998,с.113).

Перекладаючи лексему *гердан*, перекладач використав засіб гіперонімічного перейменування, а саме генералізацію, тому вважаємо таку передачу безеквівалентної лексики не досить вдалою, адже, на нашу думку, такий переклад не передає особливості української національної прикраси та не «чіпляє» погляд іноземного читача, так якби це сталося з нами під час читання першотвору. Доречніше було б пояснити англомовному читачу семантику реалії *гердан*. У тлумачному словнику української мови наявна така дефініція: *гердан* –

це шерстяна стьожка або ажурний комірець з бісеру, якими в Галичині, на Буковині та Закарпатті жінки прикрашають шию або голову, а чоловіки — капелюхи (Білодід, 1971, с.54). Приклад перекладу лексеми *гердан* свідчить про те, що він значно «програє» перекладу лексеми *корогви* тексту оригіналу, якщо йдеться про генералізацію до реалій.

..... вистромивши з них безліч синьо-жовтих прапорів, почали співати *стрілецькі*... (Андрухович, 2017, с.61)..... stuck countless blue-and-yellow flags out of them, and began singing *Sich Riflemen's songs* (Andrukhovych, 1998, с.17).

Під час перекладу лексеми *стрілецькі*, перекладач використав такий засіб перекладу, як комбінована реномінація з поясненням у виносці «A Ukrainian military formation in the armed forces of Austria-Hungary during the First World War. It subsequently played a major role in the wars to defend Ukrainian independence in 1918-21. Folklore associated with the Sich Riflemen, especially their songs, was popular among emigre Ukrainians and enjoyed a boom in Ukraine in the late 1980s». Вважаємо, що у даному випадку переклад безеквівалентної лексичної одиниці вважається адекватним, оскільки М.Павлишин для уточнення та ефективнішої передачі саме української культурної особливості додає реалію *Sich*, пояснивши семантику цієї лексичної одиниці у виносці.

Підводячи підсумок, зазначимо, що перекладач часто використовує комбінацію двох засобів – транскрипції або калькування та описового перекладу, останній наведений у виносках або коментарях. Це дає змогу поєднати стислість та економічність вираження, властиві транскрипції, з розкриттям семантики одиниці за допомогою описового перекладу. Засобом генералізації та перекладу за аналогією Марко Павлишин намагався створити адекватний та своєрідний переклад роману «Рекреації».

2.3 Амбівалентність перекладацьких рішень у відтворенні безеквівалентної лексики роману Ю.Андруховича «Рекреації» в перекладі

Метою художнього перекладу є передача змісту тексту, його тематичного навантаження, ідеї, індивідуально-авторських особливостей стилю тощо. При перекладі дійсності як безеквівалентної лексичної одиниці основним завданням перекладача є не лише відтворення денотативного значення мовної одиниці, а й збереження її образності для відображення національної культури та історії.

Поряд із вповні адекватним відтворенням національно маркованої лексики, зокрема реалій, текст перекладу демонструє й амбівалентні перекладацькі рішення, логіка вибору яких, на перший погляд, видається дошкульною.

...Після нього на столику залишилися "*Правда*" і "*Красная звезда*"...(Андрухович,2017, с.7)..... He left behind on the shelf copies of *Pravda and Red Star*..... (Andrukhovych,1998,с.18).

Очевидно, що перекладач передав назви двох періодичних видань двома різними перекладацькими трансформаціями. Для відтворення лексичної одиниці *Правда* він використав прийом транскрипції, що видається цілком доречним, натомість для ідентичної за видом реалії *Красная звезда* він обирає калькування – *Red Star*. Виходячи з припущення, що обидві назви радянських газет навряд чи були відомі англомовному читачеві, вибір різних перекладацьких рішень в одному висловленні для аналогічних реалій залишається не зрозумілим.

Простим, але напрочуд вдалим, вважаємо рішення перекладача щодо відтворення прикладів міжмовної (міжкультурної) омонімії (у термінах Н.К.Гарбовського) (Гарбовский,2004),зокрема що стосується лексеми *Pioneers*, яка, як відомо, має протилежні значення в американській і східно-слов'янській культурах:

.... за вікнами пропливають старенькі пансіонати з сецесійними башточками і гіпсовими *піонерами*...(Андрухович,2017,с.9).....old guest houses with art nouveau turrets and plaster garden statuettes of the *Pioneers* sail past the windows (Andrukhovych,1998,с.21).

М.Павлишин використовує засіб транслітерації, додатково пояснивши значення лексеми у межах радянської культури у виносці «A Soviet organization for the ideological and social indoctrination of young children in the spirit of Communism, especially through leisure and outdoor activities. It was similar to the scouting movements in Western countries».

.....потім буде "Колиба" з невивітрюваним шашличним духом....(Андрухович,2017,с.11).....then "The Hut," unventilated and reeking of kabob.....(Andrukhovych,1998,с.25).

В українському словнику реалій Р.П.Зорівчак зазначено, що *колиба* в перекладі це «shepherd's hut (cottage) in the Carpathian highlands» (Зорівчак,1989,с.204).

Перекладаючи лексему *колиба* англійською мовою, перекладач, можливо, через необізнаність із значенням реалії передав її із частково втраченою семантикою – *shepherd's hut*, котра нас як носіїв української культури наштовхує на ряд асоціацій: дерев'яна хатинка-чабани-пасовиська-вівці-гори-безмежний простір. Адекватне відтворення представленої реалії важливе для посилення національного забарвлення подій та опису святкувань у художньому творі, хоча це слово і виступає в романі лише назвою придорожного кафе.

Якщо у випадку із "The Hut" логічним видається додавання лексеми *Shepherd's*, то в наступному прикладі додавання привносить у текст не просто надлишкову інформацію, але й недоречну, адже у ВТ вона повністю відсутня, а у перекладі привносить іншокультурний колорит.

У певних випадках реалізація калькування може призвести до стирання національного колориту і формування хибної думки про те, що «скрізь все однаково»:

.....Хресний хід до *Писаної Скали* з виходом на вершину....(Андрухович,2017,с.20).....Religious procession to *Painted Rock* with ascent to the summit.....(Andrukhovych,1998,с.39).

Марко Павлишин для перекладу безеквівалентної лексики *Писана Скала* застосував повне калькування. На нашу думку, цей засіб не є ефективним для передачі назви скали (каменю). Назву *Painted Rock* мають гори й скали в США та Польщі. Через це вважаємо, що англомовний читач може мати труднощі із сприйняттям цієї реалії як частини української гірської системи, важливої для християнських вірян нашого народу.

Проаналізуємо приклад застосування перекладу за аналогією:

.....На вечерю ви замовили *горілку* і дивовижний коньяк.....(Андрухович,2017,с.26).....For dinner you've ordered *vodka* and an unusual brandy....(Andrukhovych,1998,с.49).

В даному випадку перекладач в англомовному тексті відтворив українську лексему *горілка* російським аналогом – *vodka*. Логіка перекладача нам цілком зрозуміла, адже ще протягом десятків років після проголошення нашої держави незалежною, численні країни світу не сприймали Україну як окрему, самостійну країну та не були обізнані з особливостями саме української культури. Перекладач обрав найлегший шлях відтворення даної безеквівалентної лексики спираючись на те, що лексема *vodka* знайома англомовному світу з часів Радянського Союзу.

У роботі над перекладом прозових текстів перекладач вдається до різноманітних засобів у відтворенні національно маркованої лексики, оскільки, на відміну від поетичних текстів, він як і автор оперує узагальнено великим текстовим простором, який, на перший погляд, надає свободу у виборі серед цих засобів перекладу. Натомість, можемо стверджувати, що почасти застосування генералізації неминуче нівелює національно-культурний компонент ВТ у перекладі:

.....Бодьо розуміюче кивнув і зник, як *мольфар*...(Андрухович,2017,с.32).....Bodio nodded knowingly and vanished like a *magician*.... (Andrukhovych,1998,с.56).

Реалію *мольфар* перекладач відтворив, застосувавши засіб гіперонімічного перейменування – генералізації. На наш погляд, такий переклад є неадекватним, адже доречніше було б передати цю лексичну одиницю за допомогою дескриптивної перифрази із поясненням, хто ж такий насправді *мольфар*.

Марко Павлишин як бачимо у вище наведених прикладах намагався передати український національний колорит якнайкраще.

Підсумовуючи, можемо дійти висновку про те, що найбільш доцільним способом перекладу реалій в художньому тексті є використання декількох прийомів одночасно для того щоб отримати повний, проте не перенавантажений текст, максимально наближений до свого структурно-семантичного двійника – тексту оригіналу. Таким чином, близькість до оригіналу полягає не тільки в передачі форми тексту, а в максимальному відтворенні духу твору.

ВИСНОВКИ

Національно маркована лексика є надзвичайно змістовним явищем, яке має семантичну насиченість і водночас притаманне певній конкретній країні або нації. Під час перекладу художнього тексту перекладач може стикнутися з рядом перекладацьких труднощів, які він має вирішити задля вдалого та адекватного перекладу першотвору.

Юрій Андрухович як письменник постмодернізму є втіленням найяскравіших рис цієї літературної течії. Його перший роман «Рекреації» насичений поєднанням жанрів та стилів, безеквівалентними одиницями та складним синтаксисом, що не може не ускладнити роботу перекладача. Автор англійського перекладу роману «Рекреації» Марко Павлишин в аспекті перекладу національно маркованої лексики використовує та поєднує різні засоби перекладу. В його перекладі знаходимо приклади транслітерація, калькування, генералізації, перекладу за аналогією та інші. Незважаючи на це, переклад окремих лексем все ж вважаємо неадекватним. Найчастіше перекладач використовує поєднання двох засобів – транскрипції або калькування та описового перекладу, останній наведений у виносках або коментарях.

Вибір засобу перекладу національно маркованої лексики та реалій зокрема залежить від характеру тексту, від значимості безеквівалентної лексики в контексті, її місця в лексичних системах вихідного тексту та тексту перекладу. Для кожної окремої лексеми, покладаючись на контекст, власне чуття і свої фонові знання, перекладач обирає найбільш ефективний шлях передачі безеквівалентної лексики. Найчастіше перекладачі використовують транслітерацію, вважаючи що передача звучання є більш ефективною, ніж передача зображення та сприяє більш точній передачі національного забарвлення. Вибираючи такий спосіб перекладу перекладачу слід пам'ятати про те, що в мові перекладу можуть існувати слова, які є близькими за звучанням до

перекладних лексем. В окремих випадках незнання читачем іноземної мови може перешкодити правильному розумінню реалій. Також часто застосовують засіб калькування, під час якого структурно–семантичні моделі першотвору відтворюються матеріальними засобами мови читача. Такий засіб можна використовувати тільки в тих випадках, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові. Ще одним ефективним засобом передачі маркованої лексики є поєднання транслітерації та описового перекладу, подаючи останній у виносці або в коментарі. Застосовуючи такий спосіб, перекладач виражає стислість й економність засобів перекладу, подаючи транслітеровану лексему в ПТ з розкриттям семантики лексичної одиниці у виносці або в коментарі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Літературно-критичні джерела

1. Ботвина, Н. (1991). *Культура и гуманизм*. Наука.
2. Бархударов, Л.С. (1975). *Язык и перевод*. Международные отношения.
3. Берков, В.Л. (1996). *Двуязычная лексикография*. СПУ.
4. Бронська, А.А. (2000). Лінгвокраїнознавчий аспект у викладанні української мови як іноземної. *Дивослово*, 7, 42–43.
5. Брацкі, А. (2008). Трансформація елементів суржику в польських перекладах українського літературного пост-модерну. *Наукові записки*, Т. 85, 68–71.
6. Бугулов, И.Н., & Шевченко, О.Ф. (1985). Особенности передачи слов-реалий в переводах англоязычной литературы развивающихся стран. *Теория и практика перевода*, 12, 106–109.
7. Верещагин, Е.М., & Костомаров, В.Г. (1999). *В поисках новых путей развития лингвострановедения: концепция речеповеденческих тактик*. Институт русского языка им. А.С. Пушкина.
8. Влахов, С., & Флорин, С. (1980). *Непереводимое в переводе*. Международные отношения.
9. Влахов, С., & Флорин, С. (1986). *Непереводимое в переводе*. Международные отношения.
10. Гарбовский, Н. К. (2004). *Теория перевода*. МГУ.
11. Гундоров, Т. (1993). Постмодерністська фікція Андруховича з постколоніальним знаком питання. *Сучасність*, 9, 79–83.
12. Джус, Н.В., Князюк, О.В., & Кожак, Н.С., (Уклад.). (2010). *Юрій Андрухович: відчутти на дотик епоху*. Каталог книжкової виставки. Івано-Франківськ.
13. Жайворонок, В.В. (1998). Національна мова та діалект. *Мовознавство*, 6, 27–34.

- 14.Зорівчак, Р. П.(1989). *Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози)*. Львів.
- 15.Зорівчак, Р.П.(1994). Реалія в художньому мовленні; перекладознавчих аспект. *Іноземна філологія*,106–107.
- 16.Ковтун, О.В.(2015). Слова-реалії в туристичних текстах: лінгвістичний і перекладознавчий аналіз. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*,21, 353–360.
- 17.Комиссаров, В.Н.(1990). *Теория перевода (лингвистические аспекты)*. Высшая школа.
- 18.Корунець. І.В.(2008). *Вступ до перекладознавства: підручник*. Нова книга.
- 19.Кочерган, М.П.(1999). *Загальне мовознавство*.Київ.
- 20.Манакин, В. Н.(2004). *Сопоставительная лексикология*. Знання.
- 21.Невинна, К.(2011). Переклад реалій (на прикладі твору Ю. Андруховича «Дванадцять обручів»). *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*, 1,101–110.
- 22.Некряч, Т. Є.(2005). Асоціативний шлейф при перекладі культурно-маркованих знаків. *Мовні і концептуальні картини світу*,18(2), 13–17.
- 23.Нелюбин, Л.Л.(2007). *Лингвостилистика современного английского языка*. Наука.
- 24.Олексенко,В.(2010). Іменники-новотвори у прозі Юрія Андруховича.*Українське мовознавство*, 40/1, 203–208.
- 25.Павлишин, М.(1997). *Канон та іконостас: Літературно-критичні статті*. Час.
- 26.Рецкер, Я.И.(1974). *Теория перевода и переводческая практика*. Межд.отношения.
- 27.Соболев, Л.Н.(1955). *О переводе образа образом*. Советский писатель.
- 28.Солодуб, Ю.П.(2005). *Теорія та практика художнього перекладу: навч. посібник для студ. лінгв, фак. вищ. навч. закладів*. Академія.

- 29.Сорокина, К.В.(2013). Особенности перевода реалий в художественном тексте. [Дисс. канд. филол. наук Института лингвистики и межкультурной коммуникации Московского государственного областного университета].
- 30.Федоров, А.В.(1958). *Введение в теорию перевода*. Издательство литературы на иностранных языках.
- 31.Харчук, Р.(2006). Юрій Андрухович не для дітей. *Дивослово*,12, 27 – 29.
- 32.Чала, Ю. П.(2010). Реалія і культурно маркований знак: термінологічні аспекти перекладознавства. *Наукові записки*, 89, 122–126.
- 33.Швейцер, А.Д.(1988). *Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты*. Наука.
- 34.Timbs, J. (1858). *Things Not Generally Known: Popular Errors Explained and Illustrated*. Kent & Company.

Лексикографічні джерела

- 35.Білодід,І.К.,(Ред.).(1971). *Словник української мови: в 11 томах*.(Т.2). Наукова думка.
- 36.Білодід,І.К.,(Ред.).(1978). *Словник української мови: в 11 томах*.(Т.9). Наукова думка.
- 37.Бусел,В.Т.(2005).*Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000*. Перун.
- 38.Жайворонок, В. В.(2006). *Знаки української етнокультури:Словник–довідник*. Довіра.

Ілюстративні джерела

- 39.Андрухович, Ю.І.(2017). *Рекреації*.Ранок.
- 40.Andruxhovich, Y.(1998). *Recreations*.(M. Pavlyshyn, Trans.).Canadian Institute of Ukrainian Studies Press. (Original work published 1992)

Інтернет- ресурси

- 41.*Андрухович Юрій як класик «актуальної» української літератури*.(б.д.).
Бібліотека української літератури.
<https://www.ukrlib.com.ua/tvory/printit.php?tid=1150>

42.Цапліна, І.(б.д.). *Феномен творчості в романі Ю. Андруховича «Рекреації».*

<http://www.zsu.zp.ua/99/1-article.php?item=38>